

Sanayi ve Toplum

Yıl/Year: Temmuz 2023 Sayı/No: 3 (Bülten 301 Ekidir)

tmmob makina mühendisleri odası/ uctea chamber of mechanical engineers

www.mmo.org.tr

- 2 ▶ Editörden
Dr. Anıl Aba
- 4 ▶ Otomasyon ve İşin Geleceği Tartışmaları
Dr. Arif Koşar
- 10 ▶ Söyleşi
Prof. Dr. Korkut Boratav
- 14 ▶ Dr. Oktay Küçükkiremitçi ve Ömür Genç'in İmalat Sanayiine Bütünsel Bir Bakış
(2003-2021 Dünya ve Türkiye) Kitabı Üzerine Değerlendirme
Prof. Dr. Bilsay Kuruç
- 15 ▶ Türkiye İmalat Sanayiinin Yapısal Analizi (2015-2020)
Dr. Serdar Şahinkaya

EDİTÖRDEN...

Dr. Anıl ABA
Akademisyen

Sevgili Okuyucular,

Sizleri bir kez daha bültenimizin sayfalarında ağırlamaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Bu sayıda, Türkiye'nin çeşitli önemli konularında dört yazıyı sizlere sunmanın heyecanını yaşıyoruz. Akademik dünyadan değerli yazarlarımızın katkılarıyla hazırlanan bu sayıda, geniş bir yelpazedeki konuları ele almaktan gurur duyuyoruz.

Makalelerimizin ilki, "Yeni Bir Döneme Doğru: Dijital Dönüşümün İş Dünyasına Etkisi" başlığıyla dikkatini zi çekeceğini düşündüğümüz bir incelemeyi içeriyor. Yazarımız Dr. Arif Koşar, teknolojik gelişmelerin iş dünyasında nasıl bir dönüşüm yarattığını ve bu dönüşümün iş süreçlerine etkilerini titizlikle analiz ediyor. Bu makale, günümüz iş dünyasında yaşanan değişimlere dair önemli perspektifler sunuyor.

İkinci yazımızda, sizlere önemli bir söyleşi sunuyoruz. Anıl ABA'nın Türkiye'nin önde gelen ekonomistlerinden Prof. Dr. Korkut Boratav ile gerçekleştirdiği bu röportajda, seçim sonuçlarından ekonomik geleceğe kadar çeşitli konuları ele aldık. Boratav'ın analitik bakış açısıyla yanıtladığı sorularımız, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi durumu anlamamız için büyük önem taşıyor. Söyleşimizde yer alan görüşler, ekonomik kriz, gelir dağılımı, sanayi politikaları ve halkın tepkileri gibi konularda aydınlatıcı bilgiler sunuyor.

Üçüncü yazımız, ülkemizdeki ekonomi ve sanayi alanında önemli bir bilim insanı olan Prof. Dr. Bilsay Kuruç'un değerli görüşlerini içeriyor. TMMOB Sanayi Kongresi Bilim Kurulu'nda gerçekleşen bu

konuşmada, Dr. Oktay Küçükkiremitçi ve Ömür Genç'in "İmalat Sanayiine Bütünsel Bir Bakış" isimli kitabı üzerine yapılan değerlendirmeyi bulacaksınız. Türkiye'deki sanayi politikaları ve dış ticarete olan bağımlılığımız konusunda önemli tespitlerin yer aldığı bu söyleşi, sanayi ve ekonomi konularına ilgi duyan herkesin dikkatini çekecektir.

Son yazımız ise, Dr. Serdar Şahinkaya'nın kaleminden "Türkiye İmalat Sanayiinin Yapısal Analizi (2015–2020)" isimli kitabın bir incelemesidir. Bu kapsamlı kitap, Türkiye'nin imalat sektöründeki gelişimi ve yapısal analizini ele almaktadır. İmalat sanayi alt sektörlerinin performansı, finansal göstergeleri ve mekânsal dağılımı gibi önemli başlıklara odaklanan bu inceleme, ekonominin nabzını tutanlar için vazgeçilmez bir kaynaktır.

Bu makalelerin dergimizde yer almasına olanak tanıyan yazarlarımıza ve değerli akademik incelemeleriyle bu sayıyı zenginleştirerek katkıda bulunan dostlarımıza en içten teşekkürlerimizi iletiyoruz. Amacımız, bilimsel ve akademik çalışmaların yayılmasına katkıda bulunmak ve okuyucularımıza güncel ve önemli konularda kapsamlı bir bakış sunmaktır.

Umarız bu sayıyı keyifle okuyacak ve makalelerimiz sizlere faydalı olacaktır. Bültenimizin gelecek sayılarında da sizlerle bir araya gelmeyi dört gözle bekliyoruz.

Saygılarımızla...

Not: Editör sunuşu, bültenin türüne ve amacına bağılı olarak değişiklik gösterebilir. Yukarıda verilen örnek, genel bir editör sunuşudur ve makalelerin konularına atıfta bulunarak oluşturulmuştur.

Pek iyi bir sunuş yazısı değil. Ama berbat da sayılmaz. Belki biraz tekdüze ve jenerik denilebilir. Okurken yapaylığı biraz hissediliyor sanki. Evet, bu sunuş yazısını ChatGPT'ye yazdırdım. Tembellikten değil meraktan. Deneyin sonucunu sizlere göstermek istedim. Söylemesem kimse "harika bir sunuş" demezdi ama sıradan bir sunuş olarak kaynaşabilirdi bence.

Bu sayı için aldığımız yazıları teker teker kopyalayıp ChatGPT'ye yapıştırdım. Sonra ChatGPT'ye "Yukarıdaki dört yazının yayımlanacağı dergi sayısı için bir editör sunuşu yazısı yazabilir misin?" komutunu verdim. Yazdı ama ilk deneme epey vasattı. Yazarların isimleri yoktu. Detay azdı. Maddi hatalar da vardı; kafası biraz karışmış. Sonraki komutumu biraz daha ayrıntılı verdim. Biraz daha iyi bir sunuş yazısı çıkardı. Sonra tekrar, tekrar, tekrar derken en sonunda vardığımız noktayı yukarıda okudunuz zaten.

Biraz daha uğraşsam daha iyi bir sunuş yazısı alabilirdim belki ChatGPT'ten. Ama o kadar uğraşana kadar yazıyı kendim yazardım daha iyi. Yani yapay zekâ zaman verimliliği açısından, en azından sunuş yazısı işinde, henüz çok mantıklı değil. Hem o kadar uğraştıktan sonra ortaya çıkan yazı da en iyi ihtimalle jenerik bir şablona göre hazırlanmış bir yazı oluyor. Örneğin ben bu sunuşta böyle orijinal bir ilginçlik yaptım. ChatGPT böyle bir şey yapamaz.

Velhasıl, yapay zekâ şöhreti zatına galip gelen bir fenomen, kanımca... En azından şimdilik. Çok jenerik ve standart bazı işleri yapabilir. Ancak orijinal ve kaliteli işler için hala insan aklı ve emeğine ihtiyacımız var. Yani sadece bir yaz çok popüler olup sonra unutulan jenerik pop şarkı yazarlarının piyasasını düşürebilir ama Nick Cave ya da Bob Dylan gibi şarkı yazarlarının yerine geçmesi pek mümkün değil gibi duruyor.

Ben daha fazla uzatmadan sizi yaz olduğu için kısa tuttuğumuz bu sayımızla baş başa bırakayım. Yapay zekânın olmadığı güz sayımızda görüşmek üzere.

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Temmuz 2023
Sayı 301 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mno@mno.org.tr
yayin@mno.org.tr

OTOMASYON VE İŞİN GELECEĞİ TARTIŞMALARI¹

Dr. Arif KOŞAR

Otomasyon teknolojilerinin istihdam ve işçi sınıfı üzerindeki etkileri son yılların en tartışmalı konularından birisi. Özellikle Almanya ve Japonya gibi ülkelerde dijital teknolojilerin imalat süreçlerinde kullanılması, çok sayıda işin akıllı robotlar tarafından yapılı hale gelmesi, iş yönetiminin belirli ölçülerde otomatize edilmesi yeni bir toplumun doğuş emareleri olarak yorumlandı.

Liberal sağ ve muhalif sol versiyonları bulunan bu yaygın yaklaşıma göre; yapay zeka ve robotlar insanların işlerini elinden almakta, teknolojik gelişmelere bağlı işsizlik artmakta ve dolayısıyla işin ortadan kalktığı bir topluma doğru gidilmektedir. Liberal ana akım literatürün bir kısmı bu gidişata karşı temel gelir ve robot vergisi gibi önlemleri savunuyor.² Sol muhalefetin bir kısmı ise iş-sonrası topluma geçişin organize edilmesi gerektiğini düşünüyor.³ İki görüşün de temelini oluşturan varsayım işçi sınıfının nicel olarak küçüldüğü, hatta yok olduğu, dolayısıyla onun ve ona dayalı siyasal projelerin demode hale geldiği fikridir.

2 Hamill, J. (2017) "Former Facebook executive says society will collapse within 30 years as robots put half of humans out of work", *The Sun*, <https://www.thesun.co.uk/tech/4170364/former-facebook-executive-says-society-will-collapse-within-30-years-as-robots-put-half-of-humans-out-of-work/> (Erişim Tarihi: 20.11.2020); Brynjolfsson, E. and A. McAfee (2011) *Race Against the Machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*, Lexington: Digital Frontier; Kaplan, J. (2015) *Humans Need Not Apply: A Guide to Wealth and Work in the Age of Artificial Intelligence*, New Haven: Yale University Press; Neilson, S. (2011) *Robot Nation: Surviving the Greatest Socio-economic Upheaval of All Time*, New York: Eridanus Press.

3 Srnicek, N. and A. Williams (2015) *Inventing the Future: Post-capitalism and a World Without Work*, London: Verso Books; Bastani, A. (2019) *Fully Automated Luxury Communism: A Manifesto*, London: Verso.

İŞİN SONU KURAMCILARI

1980'li yıllarda robotların üretim sürecindeki rolünün artışı, 1990'lı yıllarda internetin kamusal kullanımı ve kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ile otomasyonun köklü bir toplumsal dönüşüme yok açacağı korkusu ya da ümidi, daha o yıllarda kendini göstermişti. 1995 yılında *İşin Sonu* kitabının yazarı Jeremy Rifkin, çok sayıda işin yok olduğunu, robotlar ya da bilgisayarlar tarafından üstlenildiğini tespit ettikten sonra işin sonunu ilan etmişti.⁴ Kapitalizm ve piyasanın genel olarak ücretli istihdama dayandığının farkında olan Rifkin, bu kaçınılmaz dönüşümün piyasa ötesi bir topluma yol açacağını ileri sürmüştü.

Benzer bir iddia, Post-Kapitalizm isimli kitabıyla ün kazanan Paul Mason tarafından da ısrarlı bir biçimde savunuldu.⁵ Mason'a göre kapitalizm, krizlerinden de görülebileceği gibi yeni istihdam ya da kâr olanakları yaratmakta büyük zorluk çekiyor. Kâr oranları düşüyor. Otomasyon dev bir canavar gibi istihdam kalelerini ezip geçiyor. İşler azaldıkça, kâr elde etme olanakları tükendikçe Mason'a göre kaçınılmaz bir biçimde tam otomasyona dayalı post-kapitalist topluma geçiliyor.

2013 yılında Almanya'da ilan edilen Endüstri 4.0, başka bir deyişle dördüncü sanayi devriminin çağrısı Mason'un sol-ütopik iyimserliğinden çok daha realist. Çünkü Endüstri 4.0 platformunun arkasında Alman imalat tekelleri başta olmak üzere Dünya Ekonomik Forumu'nda bir araya gelen uluslararası tekeller, siyasetçiler, danışmanlık şirketleri ve finan-

4 Rifkin, J. (1996) *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, New York: G. P. Putnam's Sons.

5 Mason, P. (2015) *Postcapitalism: A Guide to our Future*, London: Penguin Allen Lane.

1 Çalışma Ortamı Dergisi'nin 168. sayısında yayınlanan makalenin gözden geçirilmiş halidir. Konuyla ilgili daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Koşar, A. (2022) *Robotlar İşimizi Elimizden Alacak mı?*, İstanbul: Kor Kitap.

sal yatırımcılar var.⁶ Onun vaadi ise vasıfsız işlerdeki azalmanın vasıflı işlerdeki artışla telafi edilmesi, herkese bolluk ve zenginlik, dünyadaki eşitsizliklerin azalması ve her şeyin akıllı hale geldiği yepyeni bir dünya.⁷

Bu teknolojist söylemin ABD'deki popüler varyantlarını Erik Brynjolfsson ve Andrew McAfee'nin İkinci Makine Çağı⁸ ve Martin Ford'un Robotların Yükselişi⁹ gibi çok satan kitaplarda bulmak mümkün. Bu çalışmalarda otomasyon teknolojilerinin insanlığa genel olarak zenginlik ve refah sunacağı, ancak bu süreçte olası mağduriyetleri önlemek için temel gelir, makine-insan ilişkisinin planlanması gibi bazı rasyonel önlemlerin alınması öneriliyor.

Analizlerini "işin reddi"ne dayandıran ve İtalyan "operaismo" geleneğine referans veren bazı yazar ve aktivistler açısından günümüz otomasyonu bin yıllık saadet vadinin gerçekleşmesi gibi bir şey. İşler yok oluyor ve yapılacak şey bunu kutlamak. Onlara göre şimdi, iş sonrası topluma hazırlanma, örneğin Tam Otomatik Lüks Komünizmine geçişi örgütlenme zamanı.¹⁰

AKILLI BİLGİSAYARLAR BECERİKSİZ ROBOTLAR

Farklı politik perspektiflerden yola çıkıp farklı sonuçlara varsalar da bu yaklaşımların –çoğunun– ortak noktası işçi sınıfının yok olduğu ve iş-sonrası bir toplumun ortaya çıktığı düşüncesidir. Oysa kapitalizm koşullarında otomasyonun yayılmasında iki temel engelden bahsedilebilir. Birincisi, sürekli açılma da her zaman varlığını koruyan teknik sınırlardır.

Boston Dynamics ve diğer robotik şirketlerinin motor becerileri giderek gelişen robotlarının yarattığı

6 Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Koşar, A. (2019a) "Endüstri 4.0: Gerçeklik, strateji ve ütopya", Teori ve Eylem, 31: 23-42.

7 Schwab, K. ve N. Davis (2019) *Dördüncü Sanayi Devrimini Şekillendirmek*, Çev. N. Özata, İstanbul: Optimist Yayınları, sf. 101.

8 Brynjolfsson, E. ve A. McAfee (2014) *The Second Machine Age*, İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.

9 Ford, M. (2015) *The Rise of the Robots: Technology and the Threat of Mass Unemployment*, Oxford: Oneworld.

10 Bastani, *Fully Automated Luxury Communism*, sf. 50-65.

ilgi robotların çok yakın bir zamanda her şeyi yapabileceği izlenimi yaratıyor. İşlemci verimliliğinin yükselmesi ve fiyatlarının düşmesi, robotların belirsiz ortamlarda çeşitli işleri yapmasını giderek mümkün kılıyor. Bu şimdiye kadar Moore yasası ile tanımlandı¹¹, ancak bunun sonuna yaklaşıldığına dair uyarılar pek de asılsız değil.¹²

Tüm ilerlemelere rağmen robotların düzensiz ortamlarda iş yapma konusunda hâlâ beceriksiz olduklarını söylemek mümkün. Lojistik alanındaki kullanılan robotlar belirli bir raftaki belirli özelliklere sahip bir kutuyu alıp belirtilen yere götürebilirken, ilk iş günündeki bahçıvan ya da ev temizliği yapan ev işçisinden çok daha yetenezsizdir. Süpürge robotu yerde çorap, kumanda vb. bir engel olmadığı sürece bütün düz zemini süpürebilir, ancak herhangi bir robotun bunu yaparken televizyonun üstündeki tozu alması, elbiseleri çamaşır makinesinden çıkartıp ütölemesi, tuvalete çamaşır suyu dökmesi mümkün değildir.¹³ Yapay zeka en karmaşık mantıksal işlem ve sorgulamaları saniyeler içerisinde yapabilirken, yapay zekalı bir robotun bir havluyu katlaması yarım saati bulabiliyor. Robotik uzmanı Hans Moravec'in belirttiği gibi, "Bilgisayarların zeka testlerinde veya oyun oynarken yetişkin düzeyinde performans sergilemesini sağlamak nispeten kolaydır, algı ve hareket söz konusu olduğunda onlara bir yaşındaki çocuğun becerilerini vermek zor veya imkansızdır."¹⁴

Otomasyon teknolojilerinin teknik kapasitesi üzerine bir tartışma oldukça riskli. Teknik olarak bir işi yapamayacağını ileri sürmek doğru olmaz. Ancak insanlar arasındaki ilişki ve işlerin teknik boyutunun yanı sıra bir de toplumsal boyutu var ki, bu çok sayıda işin robotlara devredilmesinde büyük bir engel. Yani robotlar işlerin bir kısmını, hatta önemli bir kıs-

11 Gordon Moore'un 1965 yılında bir yazısında dile getirdiği, çip başına transistör sayısının her yıl iki kat artacağına ilişkin tahmindir. Bkz. Moore, G. E. (1965) "Cramming More Components onto Integrated Circuits", *Electronics*, 38(8): 114-117.

12 Örneğin bkz. Gordon, R. J. (2016) *The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living Since the Civil War*, Princeton: Princeton University Press, sf. 588-9.

13 Elbette robotlar insan işlerine uyum sağlamadan da işler robotların yapacağı hale getirilerek bazı çözümler üretilebilir.

14 Hans Moravec'ten aktaran Brynjolfsson ve McAfee, *The Second Machine Age*, sf. 40.

mını üstlenebilir ama tamamını ve hatta yine önemli bir kısmını üstlenmesi mümkün değil. En iddialı ve popüler araştırmalarda bile algı ve manipülasyon içeren, sosyal etkileşim ve yaratıcılık gerektiren işlerin yakın zamanda kolay kolay otomatize edilemeyeceği görüşü egemen.¹⁵ Yine çok sayıda araştırmaya göre empati, sorumluluk ve yaratıcılık gibi üç temel zihinsel durumu içeren işlerin robotlar tarafından devralınması mümkün değil.¹⁶

ÜLKELER ARASINDAKİ UÇURUM

Otomasyon teknolojilerinin yayılmasındaki ikinci engel de kapitalist üretim ilişkilerinin kendisi ve kimi sonuçlarıdır.

Dünyanın en büyük çikolata tekelleri için çalışan ve dünya kakao çekirdeği üretiminin yaklaşık yüzde 40'ını gerçekleştiren Fildişi Sahili'ndeki Afrikalı işçiler neredeyse ilkel bir teknoloji ile üretim yapıyor. Bu üretimin robotlar bir yana neden köle emeğine dayandığının açıklaması ise teknik değil ekonomik ve politik bir konu.

Bir kapitalist işletmedeki otomasyonun temel motivasyonu kârın artmasıdır. Dolayısıyla robotun maliyeti, yerini aldığı emek gücünün maliyetinden düşük olmalıdır. Ancak robotlar hala oldukça pahalı, emek gücü de ucuzdur. Alman tekstil tekelleri teknik olarak yüksek teknoloji ile kendi ülkelerinde üretim yapabilecek kapasiteye sahip olmalarına rağmen Bangladeş'te üretim yapmayı tercih ediyor. Çünkü Bangladeş'teki bir tekstil işçisinin kapitaliste maliyeti Alman bir işçinin maliyetinin yaklaşık yüzde biri kadardır.¹⁷ İşçi maliyeti açısından bu uçurum

15 Örneğin Frey, C. B. and M. Osborne (2017) "The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation?", *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254–280, sf. 262.

16 Tozer, T. (2020) "What Computers Will Never Be Able To Do." In *Work In The Future: The Automation Revolution*, Robert Skidelsky, Nan Craig, ed. Cham: Palgrave Macmillan, 99-108, sf. 106-7.

17 TE (Trading Economics) (2022a) "Germany Gross Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/germany/minimum-wages> (Erişim Tarihi: 20.11.2020); TE (Trading Economics) (2022b) "Bangladesh Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/bangladesh/minimum-wages> (Erişim Tarihi: 20.11.2020). Bu oranlardaki değişim bile bağımlı ülkelerdeki robot kullanım dü-

sadece sendikal ve siyasal mücadelenin düzeyi değil, ülkelerin dünya kapitalizmi içindeki hiyerarşik konumu ve bununla ilişkili alım gücü ve para politikası ile de sıkı sıkıya bağlıdır.

Dolayısıyla günümüz sermaye birikiminin gerçekliği kimi sektör ve bölgelerde robot kullanımını, diğerlerinde ise ucuz işgücü kullanımını gerektiriyor, zaten öyle de oluyor. Japonya'daki az sayıda işçiyle robot üreten Fanuc fabrikası ile milyonlarca işçinin atölyeleri doldurduğu Bangladeş tekstil sektörünün aynı dönemde varlığını sürdürmesi rastlantı değil, zorunluluktur. Uluslararası ölçekte robotların az sayıda ülkede toplandığını görmek mümkün. Kurulu robotların yüzde 39'u Çin, yüzde 11,1'i Güney Kore, yüzde 11'i Kuzey Amerika, yüzde 10,3'ü Japonya ve yaklaşık yüzde 9'u Almanya'da bulunmaktadır. Yani yüzde 80'inden fazlası sadece beş ülkededir. Buna karşılık Latin Amerika (yüzde 1), Afrika (yüzde 2'nin altında) ve Orta Asya'da (yüzde 4.2) robot kullanımı oldukça sınırlıdır.¹⁸

Benzer bir tablo robotların sektörel dağılımı için de geçerli. Sadece ülkeler arasındaki değil ülkelerin kendi içindeki sektörel dağılım da büyük ölçüde eşitsizdir. Bu nedenle bir sektörde otomasyonla işçi sayısının azalması karşısında diğer sektörde artışı istisna değil tipik bir durumdur.

SERMAYE BİRİKİMİ VE OTOMASYON

Robotik ve yapay zeka alanındaki gelişmeler kimi zaman dudak uçuklatıcı ve bir kısmı günlük hayattaki faaliyetleri kolaylaştırıcı rol oynuyor. Ancak bu rolün kendisi, teknolojiye yönelik liberal-pozitivist bakışla birleştiğinde, teknolojinin içinde bulunduğu kapitalist toplumsal ilişkilerden bağımsız bir biçimde ele alınmasına ve onun fetişleştirilmesine zemin hazırlıyor.

Yazı boyunca referans verilen ve bir bakıma tekno-fetişist olan bu yaklaşımlar kapitalizmin nasıl işlediğini kavrama becerisi gösteremiyor ya da bunu

zeyini değiştirebilir, ki Doğu ve Güneydoğu Asya'da robot kullanımı hızla artmaktadır. Ancak bu durum metinde anlatılan genel ilişkiyi yanıtlamaz.

18 Mohan, A. M. (2019) "Global CPGs embrace robotics." <https://www.packworld.com/home/article/13378118/global-cpgs-embrace-robotics> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

anlamaya yönelik bir çabaya girişmiyor. Bu nedenle otomasyon eğilimine doğru bir biçimde işaret ederken otomasyonu da koşullayan sermayenin birikim, biriktikçe genişletilmiş ölçekte yeniden üretim eğilimini yok sayıyorlar.¹⁹ Toplam sermaye ve bir bütün olarak kapitalizmin daha fazla emek gücünü mülksüzleştiren ve onları sermayenin hizmetine koşan olgusal gerçekliğini reddediyorlar.

İşlerin otomasyonu sermayeye içkindir. Kapitalist işleri otomatize ederken maliyetleri düşürmek ve kârını artırmak ister. Dolayısıyla tek tek işletmelerdeki görelî işçi sayısı, kimi durumlarda mutlak işçi sayısı azalma eğilimindedir. Ancak bu, genel olarak toplumdaki toplam işçi sayısının azaldığı anlamına gelmez. Çünkü sermaye, bir süre sonra artık aynı sermaye değildir, birikmiştir, büyümüştür. Biriken sermaye yeni yatırımlara dönüşmek, yeni yatırım alanları bulmak zorundadır. Marx'ın özenle vurguladığı gibi, "Biriktirmek toplumsal zenginlik alemini ele geçirmek, sömürdüğü insanların kitesini artırmak ve böylece kapitalistin dolaylı ve dolaysız egemenliğini genişletmek demektir."²⁰

Hem mevcut yatırım alanlarının coğrafi olarak genişletilmesi hem de yakın zamana kadar ticari olmayan çeşitli faaliyetlerin metalaştırılması sermayenin birikim yani genişletilmiş yeniden üretim zorunluluğuyla ilgilidir. Yeni yatırım alanlarının önemli bir kısmı da internet ve iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklarla ilgilidir. Son 30 yılda çok sayıda iş otomasyonla yok olmasına rağmen çok daha fazla yeni iş ortaya çıktı ya da bazı işlerin sayısı olağüstü arttı: yazılım, sosyal medya, güvenlik, lojistik, eğitim, özel bakım, sağlık vb. alanlar dikkat çekenlerden bazıları. Örneğin kişisel bilgisayarların yaygınlaşmasıyla bazı işler yok oldu, ancak sermaye birikiminin bir unsuru haline gelen aynı bilgisayarlar ABD'de 1980'den 2017'ye net 15,8 milyon yeni iş yaratılmasına aracı oldu.²¹ Dolayısıyla tek tek ülke-

lerde olduğu gibi toplumda da işçi sayısı azalmak bir yana radikal bir biçimde arttı. 1990 yılında dünya genelinde ücretli ve maaşlı çalışanların sayısı 1 milyar civarında iken, artan otomasyona rağmen bu sayı 2022 yılında 2 milyarı aştı.

KAPİTALİZMİN GENEL EĞİLİMİ

Sermaye birikimi hem otomasyonu hem de sermayenin daha geniş bir emek gücü topluluğu üzerindeki sömürsünü zorunlu kılar. Otomasyon ve yeni istihdam alanları sermaye birikim sürecinin iki yüzüdür. Bir yanda işler yok olurken diğer yanda sermaye yeni işçi kitlelerini boyunduruk altına alır. Kapitalizmin genel eğilimi bu olmakla birlikte başka türlü de kapitalist üretim ilişkilerinde mümkün değildir.

Kâr, faiz ya da rant gibi biçimler alan artı-değerin ancak emek gücü tarafından üretilebilirliği tartışması bir yana²², üretilmiş bulunan bu fazlalığa sermayenin el koyması ancak üretilen metaların satışı ile mümkündür. İstihdamın ve işin ortadan kalktığı bir tür iş-sonrası kapitalizm üretilen metaların satışı sorununu çözemeyeceği için sermayenin kâr etme olanakları da alabildiğine daraltacak ve böyle bir kapitalizmin işlemesi mümkün olmayacaktır. Temel gelir gibi reform önerilerinin bu sorunu çözme kapasitesi yoktur. Çünkü mantığı sermayeden alınan vergilerin temel gelir olarak dağıtılmasına ve sermayenin sahip olduğu metaların bu sefer dağıtılmış gelir ile satılmasına dayanır. Bunun artı-değerin gerçekleşmesi sorununu çözmesi mümkün değil. Bu, bir bakıma, sermayenin sahip olduğu metaları ücretsiz dağıtarak kâr beklemesi anlamına gelir.

SONUÇ

Tekno-fütürist ve tekno-fetişistlerin neredeyse üç çeyrek yüzyıldır korku ya da mutluluk içinde tasavvur ettiği işin sonu ve işçi sınıfının yok olması düşüncesi kapitalizmin temel varlık koşulları ile uyumsuzdur. İstihdamın zamanla azaldığı argümanı düzenli olarak makro veriler tarafından yanlışlanmaktadır. Tekno-fütüristler tek tek işletmelerde azalan istihdama, robot ve yapay zeka uygulamalarının başa-

²² Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Koşar, A. (2019b) "İnovasyon Artı-Değer Yaratır mı?", *Teori ve Eylem*, 35: 14-32.

¹⁹ Marx, K. (2003) *Kapital: Üçüncü Cilt*, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol, sf. 195.

²⁰ Marx, K. (2000) *Kapital: Birinci Cilt*, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol, sf. 566.

²¹ Manyika, J.; M. Chui; J. Bughin; R. Dobbs; P. Bisson; A. Marrs (2013) "Disruptive Technologies: Advances that will Transform Life, Business, and the Global Economy", *McKinsey Global Institute*, San Francisco, CA, USA, sf. 4.

rılarına atf yapıyor. Otomasyon teknolojileri eşitsiz ve kimi engelleyici faktörlere rağmen belirli bölge ve sektörlerde hızlı bir biçimde yayılıyor. Diğer yandan küresel kapitalist toplumda sermaye birikimi ve merkezileşmesiyle birlikte istihdam da artma eğiliminde. Bu kapitalizme bir övgü değil, onun daha fazla emek gücünü tahakküm altına alma eğilimi, hatta zorunluluğuna ilişkin bir tespittir.

Yeni istihdamın büyük kısmı düşük ücretli, hizmet sektöründe, güvencesiz ve ağır sömürüye dayalı. Ayrıca sermaye yeni yatırım alanları bulmakta zorlanıyor, üretken olmayan sektör genişliyor, krizler yatırımları sekteye uğrattırıyor. Otomasyon sonucu işten atılanların önemli bir kısmı da teknolojik işsizlikten muzdarip ve böyle olması kaçınılmaz. Bu dengesizlikler kapitalizmin içsel özellik ve sorunları ve bunlar tartışmanın başka bir boyutu. Burada anlatılmak istenen bu tür sorun, kesinti ve krizlerin işsizliğin egemen olduğu ya da işin ortadan kalktığı bir kapitalizm anlamına gelmediği, kapitalizmin büyüyen bir emek gücü kitlesinin sömürsü temelinde işlediğidir.

Bununla birlikte otomasyon teknolojileri gerçekten de iş yükünden özgürleşmiş bir toplum için gelişen bir temel sağlamaktadır. Ancak bu olanak kapitalizm koşullarında gerçekleşemez. Kapitalist üretim ilişkileri bu teknolojileri teşvik ettiği kadar patent ve kâr güdüsüyle onların özgürce kullanılmasını engeller, çok sayıda sektörde ayak bağı olur. Kâr ve meta üretimine dayanmayan ve üretim araçlarının kolektif mülkiyetinin egemen olduğu bir toplumda otomasyon teknolojilerinin kullanımı da yeni bir içerik kazanır. Teknoloji kapitalist zincirlerinden kurtulduğunda, çalışma süreleri minimuma iner, bolluk ve refah tüm topluma yayılır, insanın maddi ve manevi gelişiminin önündeki engeller kalkar. Zorunluluklar dünyasından özgürlükler dünyasına geçişin tek değil ama en önemli unsurlarından birisi de budur.

KAYNAKLAR

- Bastani, A. (2019) Fully Automated Luxury Communism: A Manifesto, London: Verso.
- Brynjolfsson, E. and A. McAfee (2011) Race Against the Machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy, Lexington: Digital Frontier.
- Brynjolfsson, E. ve A. McAfee (2014) The Second Machine Age, çev. L. Göktem, İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.
- Ford, M. (2015) The Rise of the Robots: Technology and the Threat of Mass Unemployment, Oxford: Oneworld.
- Frey, C. B. and M. Osborne (2017) "The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation?" Technological Forecasting and Social Change, 114, 254–280.
- Gordon, R. J. (2016) The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living Since the Civil War, Princeton: Princeton University Press.
- Hamill, J. (2017) "Former Facebook executive says society will collapse within 30 years as robots put half of humans out of work", The Sun, <https://www.thesun.co.uk/tech/4170364/former-facebook-executive-says-society-will-collapse-within-30-years-as-robots-put-half-of-humans-out-of-work/> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).
- Kaplan, J. (2015) Humans Need Not Apply: A Guide to Wealth and Work in the Age of Artificial Intelligence, New Haven: Yale University Press.
- Koşar, A. (2019a) "Endüstri 4.0: Gerçeklik, strateji ve ütopya", Teori ve Eylem, 31: 23-42.
- Koşar, A. (2019b) "İnovasyon Artı-Değer Yaratır mı?", Teori ve Eylem, 35: 14-32.
- Manyika, J.; M. Chui; J. Bughin; R. Dobbs; P. Bisson;

- A. Marrs (2013) "Disruptive Technologies: Advances that will Transform Life, Business, and the Global Economy", McKinsey Global Institute, San Francisco, CA, USA.
- Marx, K. (2000) Kapital: Birinci Cilt, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol.
- Marx, K. (2003) Kapital: Üçüncü Cilt, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol.
- Mason, P. (2015) Postcapitalism: A Guide to our Future, London: Penguin Allen Lane.
- Mohan, A. M. (2019) "Global CPGs embrace robotics." <https://www.packworld.com/home/article/13378118/global-cpgs-embrace-robotics> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).
- Moore, G. E. (1965) "Cramming More Components onto Integrated Circuits", Electronics, 38(8): 114-117.
- Neilson, S. (2011) Robot Nation: Surviving the Greatest Socio-economic Upheaval of All Time, New York: Eridanus Press.
- Ness, I. (2018) Güneyin İsyanı: Küresel İşçi Sınıfının Gelişi, çev. A. E. Pilgir, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Rifkin, J. (1996) The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era, New York: G. P. Putnam's Sons.
- Schwab, K. ve N. Davis (2019) Dördüncü Sanayi Devrimini Şekillendirmek, Çev. N. Özata, İstanbul: Optimist Yayınları.
- Srnicek, N. and A. Williams (2015) Inventing the Future: Postcapitalism and a World Without Work, London: Verso Books.
- TE (Trading Economics) (2022a) "Germany Gross Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/germany/minimum-wages>, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- TE (Trading Economics) (2022b) "Bangladesh Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/bangladesh/minimum-wages>, (Erişim Tarihi: 20.11.2022).
- Tozer, T. (2020) "What Computers Will Never Be Able To Do." In Work In The Future: The Automation Revolution, Robert Skidelsky, Nan Craig, ed. Cham: Palgrave Macmillan, 99-108. Dr. Arif KOŞAR

SÖYLEŞİ

Prof. Dr. Korkut BORATAV

Hocam, seçim sonuçları çoğumuz için sürpriz oldu. İtibarlı anket şirketleri yanıldı, siyaset yorumcuları yanıldı, profesyonel siyasetçiler yanıldı. Neden yanıldık? Krizde olduğumuz yönündeki düşüncenin bu yanılığa payı var mıydı?

Yanılgıların tartışılması, aslında, seçimin kaybedilme nedenlerine de ışık tutuyor. İkisini birlikte ele alalım. Ekonomik ve ideolojik öğeler öne çıkıyor.

Ekonomik yanılığ, kamuoyunda bir hayli etkili olan **kriz algılaması** ile ilgili. Saray iktidarı 2015'ten sonra büyüme önceliğini istikrar normlarının önüne çıkardı. Bu yönelişi makro-ekonomik politikalarda neoliberal yörengeden uzaklaşarak gerçekleştirdi. Sermaye hareketlerinin durgunlaştığı bir konjonktürde iç talep parasal genişleme ile canlı tutuldu. Üretim sınırları zorlanınca sonuç, hızlanan enflasyon ve üç döviz krizini tetikleyen cari işlem açıkları oldu. Seçim tarihine kadar izlenen politikaların kuşbakışı bilançosu budur.

Bu çalkantılı süreç, Mayıs 2023'te sürdürülemeyecek noktaya gelmişti. **Döviz krizleri ve enflasyon özellikli muhalif çevrelerde ekonomik kriz algılamasını yerleştirmişti.** Ama, genellikle gözden kaçırılan bir tespiti de eklemek gerekiyor: Yıllık millî gelir göstergeleri bakımından 2015-2022 döneminde bir ekonomik kriz yaşanmadı. Türkiye ekonomisi **2016-2022 döneminde yüzde 4,4 oranında büyüdü.** Uluslararası finans kapital, Türkiye'nin dış borçlarını döndürdü; döviz krizlerine, kredi puanlarının düşmesine rağmen Saray iktidarını "cezalandırmadı". Seçim öncesine odaklanalım: Millî gelir 2022'de yüzde 5,6; Ocak-Mart 2023'te yüzde 4 oranında büyüdü, yani **Türkiye seçimi bir ekonomik kriz içinde gitmedi.**

Ne var ki, Türkiye aynı dönemde çok ağır bir **bölüşüm şokuna da sürüklenmişti.** Sermayenin millî hasıladan payı Cumhuriyet döneminde benzeri görülmemiş boyutta yükselmiş; ücretlerin payı hızla aşınmıştı. Nedeni, Saray'ın yukarıda değindiğim "aykırı" politikalarıdır. Kritik soru şudur: **Büyüyen bir ekonomide bö-**

lüşüm şoku seçmenlerce nasıl algılandı? Oylarını etkiledi mi?

Bu soruya karşı şu önermenin geçerli olduğunu düşünüyorum: **Bölüşüm şokundan ağır etkilenen katmanlarda, kriz algılaması yaygınlaştı.** Enflasyona karşı savunma araçlarının daha sınırlı olduğu, ama asgari ücretin üstünde aylıkları olan, büyük metropollerde artan kira, borç taksitleri, çocukların eğitim giderleri ile yarışamayan, çoğu beyaz yakalı emekçi katmanlar ve tabii ki tüm emekliler söz konusudur. Kriz algılaması bu katmanlarda, herhalde muhalif oyları artıran bir etken olmuştur.

Buna karşılık **ekonomik büyümenin sağladığı istihdam artışlarından yararlanan işkollarında çalışanlar için bir ekonomik kriz algılaması herhalde daha sınırlı kalmıştır.** Nitelsiz emeğin yaygın olduğu inşaat, madencilik ve hizmetlerde, milyonlarca işçinin çalıştığı Anadolu sanayi sitelerinde enflasyon, sıradan bir pahalılık, giderek "geçim sıkıntısı" anlamına gelir; emekçilerin olağan sorunlarıdır. Telafi edici etkenler önemlidir. Asgari ücret artışları ve EYT uygulamasının sağladığı toplu ödemeler enflasyon algılamasını hafifletmiş olmalıdır. Bu insanlarda ekonomik sorunların sandıklara fazla yansıdığını düşünmüyorum.

Belki daha da önemlisi, 20 yıllık Saray iktidarının, Türkiye'nin aydınlık güçlerine karşı sürdürdüğü "Kültür Savaşları"ni kazanmış olmasıdır. Siyasal İslam'ı Türkiye'nin egemen ideolojisi konumuna getirme tasarımına, düzen partileri açıkça karşı çıkmadı. Fiilen suç ortağı olduklarını biliyoruz. AKP'nin çeşitli araç ve yöntemlerle, ayrıca tarikat/cemaat örgütleri ile birlikte Cumhuriyet değerlerine karşı yürüttüğü sistematik saldırı, seçimlerde de etkili oldu. Siyasal İslam'ın oluşturduğu ideolojik, kültürel "duvar" sayesinde Saray'a dönük en haklı eleştiriler dahi milyonlarca emekçiye ulaşamadı. Seçim kampanyasında ana muhalefetin sınıf mücadelesi söylemlerinden özenle uzak durduğunu ayrıca ekleyelim.

Madalyonun diğer ve “aydınlık” yüzünü ihmal etmeye-
lim: Saray’a karşı çıkan yüzde 48’lik seçmeni, ekono-
mik etkenlerden daha çok, ideoloji, kültür, eğitim ve
kamu yönetimi alanlarında siyasal İslam’ın kazandığı
mevzilere direnme tepkisinin birleştirdiğini düşünüyö-
rum. Türkiye siyasetinin gelecekteki seyri bu insanlara
bağlı... Kim bunlar? On yıl önce Gezi kalkışmasına
katılan gençlerin, öğrencilerin bugünkü türevleri...
2019 belediye seçimlerini kazananlar... Kendiliğın-
den örgütlenebilen dinamik, yaratıcı, önemli bölümleri
sola, sosyalizme açık, “Cumhuriyetçi” bir güç...

**Seçimden sonra sıkı maliye ve para politikasına
yönelik Mehmet Şimşek ve Hafize Gaye Erkan geti-
rildi. Ancak önümüzdeki sene yerel seçimler var...
Seçim ekonomisinden vazgeçilip kemer sıkmaya
mı gidilecek? Ya da bu sene yumuşak bir geçiş
yapıp yerel seçimden sonra mı kemer sıkmaya gi-
dilecek?**

Kısa döneme ilişkin olarak soruda yer alan seçenek-
lerden ikincisinin uygulandığını düşünüyorum. Şimşek
ve Erkan’ın “yerel seçimlere kadar ağır tempoyla iler-
leyin” uyarısı ile atandıkları anlaşılıyor.

Belirtiler ortada; bazılarını sıralayayım: Erkan’ın ilk ka-
rarı olan politika faizi, çeşitli öngörülerin minimum dü-
zeyinde (%15’te) tutuldu. Zincirleme faiz indirimlerini
kararlaştıran PPK aynen korunmaktadır. Faiz kararına
refakat eden açıklamada, hem ilerideki faiz kararların-
da, hem de makro ihtiyati tedbirlerin düzenlenmesinde
“kademeli” olunacağı yer alıyordu. “Makro ihtiyati ted-
birler” diye adlandırılan, ama aslında neoliberal reçeteyi
ihlal eden bir dizi önlemleri düzenleyen BDDK’nin başına
Erkan’ın selefi Kavlıoğlu’nun getirilmesi de anlamlıdır.

Bunlar, yerel seçimlere kadar Saray’ın yumuşak bir
geçiş izleyeceğini gösteriyor. Sonrası, 2028’e kadar
iktidarın güvenceye alındığı bir dönemdir. 2015’i iz-
leyen ve “giderek çılginlaşan” politikaların gerekçesi
olan seçim takvimi yerel seçimlerle birlikte yok ola-
caktır. Dört yıl, güncel siyasette çok uzun bir zaman
dilimidir. Saray’daki danışmanlar ve AKP’nin sermaye
çevrelerindeki müttefikleri, neoliberal bir istikrar prog-
ramını göze alacaklardır. Mart 2024 sonrasında, “çıl-
gın” politikalara dönüş, en azından bir ödemeler den-
gesi krizini tetikleyeceği için olası görünmüyor.

**Peki önümüzdeki beş senede nasıl bir ekonomi
bizi bekliyor?**

Türkiye’deki egemen sermaye çevreleri ve ulusla-
rarası finans kapital neoliberal bir programa geçişte
müttefiktir. Büyük ihtimalle AKP de ayak uyduracaktır.
Önemi kalmamıştır; ama ana muhalefet de hemfikir
olduğunu Mutabakat Belgesi ve iktisat sözcüleri ile ısı-
rarla belirtmiştir.

Şimşek-Erkan ikilisinin Mart 2024’e kadar ana görevleri,
bir ödemeler dengesi krizini önlemek olacaktır. Döviz
kurunun sıcak parayı çekecek bir düzeyde istikrar
bulması sağlanırsa, neoliberal programa tam geçiş
sonraki dönemde beklenmelidir.

Yerel seçimleri izleyen aylarda, KKM düzenlemesine
ve bankaları “lirasallaşmaya zorlayan müdahalelere”
son verilmesi beklenir. Piyasaya bırakılan döviz fiyat-
ları ikinci bir tırmanma dalgasından geçecek, enfla-
syonu hızlandırabilecektir. Buna karşı kamu maliyesin-
de faiz-dışı fazla oranlarının ve parasal daralmanın
sertleşmesi beklenir.

Bu senaryo, geleneksel neoliberal modele Haziran
2023-Aralık 2024’te iki aşamalı bir istikrar programı
ile geçişi öngörüyor. Erdoğan’ın keyfi müdahaleler
ile süreci kesintiye uğratmayacağı varsayılıyor. “Şok
tedavisi aşaması” yerel seçimleri izleyen aylarda uy-
gulanacak; 2024, iyimser bir beklentiyle, sıfır büyüme
civarında bir durgunlaşma ile sonuçlanacaktır.

Neoliberal model 2025’te olağan, istikrarlı güzergâhına
yerleşecektir. Liberal iktisatçıların ve egemen serma-
ye çevrelerinin beklentilerine uyan, özlemle bekledik-
leri “geleneksel neoliberal” senaryo, Türkiye için nasıl
bir gelecek vadetmektedir? Bunları, IMF’nin WEO veri
tabanında Türkiye için 2028’e kadar öngörülen makro-
ekonomik değişkenlerden çıkarsamak mümkün. Bun-
ları özetlemekle yetineyim:

Türkiye’nin sürdürülebilir büyüme potansiyeli yüzde
3 olarak öngörülüyor. Öngörülen büyüme eğiliminin,
Cumhuriyet tarihinin (1980’i izleyen neoliberal dönem-
ler dahil) çeşitli aşamalarında gerçekleşmiş büyüme
oranlarının bir hayli altında olduğunu da belirtiyim.

IMF’nin 2025-28 makro-ekonomik öngörülerini, **neo-
liberal “enflasyon hedeflemesi” normlarının** izle-

neceğini örtülü olarak varsayıyor. “Türkiye koşulları içinde” iç talebin yüzde 3'lük büyüme potansiyelini zorlayabileceği bekleniyor. Bu nedenle enflasyon yüzde 20, cari işlem açığı/GSYH ise yüzde 2,2 oranlarına yerleşecektir. Malî disiplin ve parasal istikrar ölçütleri bu eşiklerin aşılmasını gözetecektir.

Bu gözetimin etkili olacağı, ortalama döviz fiyatlarının enflasyonun gerisinde seyretmesinden anlaşılıyor. Cari açığın finansmanını ve dış borçların ılımlı artışını karşılayan dış kaynak girişlerinin sağlanabileceği düşünülüyor. Dış borçların sürdürülebilirliği, bütçede “uygun boyutlu” faiz-dışı fazla ile güvenceye alınacaktır. Kamu maliyesinin deprem sonrasında acilleşen yatırımcı, hele hele üretici işlevlere yönelmesi gündem dışıdır.

IMF, bölüşüm öngörülerinden uzak durur. Kronik enflasyonun millî hasılda sermayenin payını desteklediğini biliyoruz. IMF de durgunlaşma içinde istihdam artışlarının frenleneceğini örtülü olarak kabul etmekte; orta dönemde %10,5'e yerleşen dar anlamlı işsizlik oranları öngörmektedir.

Böylece IMF, Türkiye için **ılımlı dış bağımlılığı içeren bir durgunlaşma senaryosu** oluşturuyor. Dünya ekonomisinde sermaye hareketlerinin (ve Türkiye'ye net dış kaynak girişlerinin) kesintisiz sürececeği bir senaryo... Zaman zaman uluslararası sermaye hareketlerini tersine (“çevreden merkeze”) çeviren kriz olasılıkları dikkate alınmıyor.

Bu senaryonun, Türkiye için öngördüğü geleceğin temel sorunu IMF'yi değil, bizleri ilgilendirmektedir. İstikrarlı neoliberal modele geçiş, AKP'nin son yıllarda Türkiye ekonomisine “armağan ettiği” bölüşüm şoku ve toplumsal bunalım koşullarında gerçekleşecektir. Sermayenin tüm kesimlerini ihya eden bölüşüm şoku telafi edilmeyecek; yüzde 3'lük büyüme eğilimi istihdam temposunu yavaşlatacak, Nisan 2023'te faal nüfusun yüzde 24'üne ulaşmış olan atıl işgücü, sayısal, hatta oran olarak genişleyecek; Türkiye boşta gezen, çoğu diplomalı gençleri barındıran bir topluma dönüşmüş olacaktır. Kısacası, **kalıcı ve “istikrarlı” bir bunalım...**

2023 döneminde ağırlaşmış olan eşitsizlikleri, dış bağımlılığı ve az gelişmişliği birleştiren bu senaryo kabul edilemez. Tam aksine, Türkiye'nin tüm ilerici güçleri kırk küsur yıldır ülkemize sermaye tahakkümünü yerleştiren neoliberal mahkumiyetten kopuşu da içeren bir büyük

onarım ve yeniden inşa mücadelesini savunmalıdır.

Peki halk bunlara nasıl bir tepki verecek? Geline noktada tam ortadan ikiye bölünmüş, iyice kutuplaşmış bir toplum var ve değişen hiçbir veri siyasi tercihleri etkilemiyor gibi. Ya da en azından sağdan sola geçiş pek olmuyor... Masaların dönmesi için ne olması lazım?

Geleceğe ilişkin temel sorun, Türkiye halkının ve emekçi sınıflarının bugün yaklaşık yarısını oluşturan ve Saray'ı Mayıs seçiminde de reddeden dinamik milyonların iktidara aday olabilecek örgütlenmeden, liderlikten yoksun olmasıdır. Sayısal çoğunluğu Cumhuriyetçilerden oluşan bir büyük kalabalık...

Saray'ın Türkiye tasarımına karşı ilk kitle tepkileri 2007'deki Cumhuriyet mitinglerinde gerçekleşmişti. Sosyalistlerin çoğu bu muhalefet dalgasının dışında kaldı. Altı yıl sonrasının Haziran kalkışmasının ortaklaşa, kendiliğinden oluşan simgesi kalpaklı Mustafa Kemal afişleriydi. Sosyalistler Gezi hareketine ön saflarda katıldı. 1980 sonrasının sosyalist parti ve örgütleri Cumhuriyet değerlerinin önemini, sosyalizme açık özellikler taşıdığını yeni baştan algıladılar. O algılama sayesinde ki, bugünkü siyaset yelpazesinde aydınlanma değerlerini, laikliği ödünsüz sahiplenenler sadece sosyalist, komünist partiler, hareketlerdir.

Liberallerin, başta CHP olmak üzere düzen partilerinin hem siyasal İslam'a, hem de sermaye tahakkümüne teslimiyeti Türkiye'de vahim bir boşluk oluşturdu. 2013'ün ardılları olan milyonlar, meydanlarda ve sandıklarda Mayıs seçiminde de bu boşluğu dolduracak liderliği bir kez daha aradı; bulamadı. Bu boşluğu doldurmanın bugünkü sosyalist, komünist, devrimci akımlara düştüğünü; tarihsel birikimleri ile bu potansiyeli taşıdıklarını düşünüyorum.

Türkiye'nin düşün, bilim, kültür, sanat, edebiyat alanlarında sosyalist solun taşıdığı ağırlığın güncel siyasete aktarılması çok gecikti. Vakti çoktan geldi; zamandır.

5) AKP'nin başı kıcı belli, en azından bizim haberdar olduğumuz, bir sanayi ve kalkınma politikası yok gibi. Daha ziyade günü kurtarmaya yönelik politikalarla değirmeni döndürüyorlar. Öte yandan savunma sanayiine yatırım yapılıyor. TOGG yollara çıktı. Bunlar beklenen ekonomik katkıyı getirir mi?

Neoliberalizmin iktisat öğretisine ve politikalarına hakimiyeti, gelişme, kalkınma sorunlarını ve bunlara dönük politika tartışmalarını gündem-dışı bırakmıştı. Yakın dönemde (özellikle Trump sonrasında) Batı'da küreselleşmeye karşı patlak veren hoşnutsuzluk, sanayi politikası tartışma ve seçeneklerine yeniden itibar kazandırmaya başladı.

Türkiye'de **sanayi politikasını vurgulayan** bir söylemi eksik buluyorum. 1930'lu yıllardan beri Türkiye'de **kalkınma ve sanayileşme sorunlarının çözümü planlamada aranmış, önemli mesafeler alınmıştır**. Konuyu Türkiye'nin bugünkü ekonomik sorunlarından ve üretim ilişkilerinde devrimci bir dönüşümün gerçekleşmediği bir ortamdan hareket eden bazı tespitlerle günümüze taşıyalım.

Türkiye, tarım sektöründeki emek fazlası hariç, faal nüfusun dörtte birine ulaşan atıl işgücü barındıran, bu özelliği ile az gelişmiş özellikler taşıyan bir ekonomik yapı içindedir. Yukarıda, az gelişmişliğe, bağımlılığa ve neoliberalizme mahkumiyetin Türkiye için bir büyük onarım ve yeniden inşa zorunluluğu yarattığını vurguladım. Kahramanmaraş depremi bu gereksinimi ayrıca ağırlaştırdı.

Bir yeniden inşa gündemi ortaya çıkarken Türkiye ekonomisi durgunlaşmaktadır. Tartışmalı olabilir, ama IMF'nin Türkiye ekonomisinin potansiyel büyüme hızını yüzde 3'e indirmesi, bu çerçevede önemlidir. Az gelişmişliği aşmayı hedefleyen bir tasarımın ilk hedefi ekonominin büyüme potansiyelini yukarı çekmek olacaktır. Sermaye birikiminin oranı ve bileşimi kritik ekonomik değişkendir. Kapsamlı bir demokratikleşme ve kurumsal onarım ise ön-koşuldur.

İlk ekonomik hedef ve araçlar, dış bağımlılığı azaltma önceliği ile birleşirse, sermaye birikimindeki artışın kaynağı yabancı sermaye değil, millî hasılanın kamusal ve özel tüketime tahsis edilen bölümü olacaktır. Zaman içinde millî gelirin tüketime tahsis edilen payı azalırken, toplam tüketim düzeyini artırmak, kalkınma planlamasının çözmesi gereken temel sorunlardan biridir. Öncelikle büyüme ivmesi ve süresinde belli bir eşğin aşılması ile mümkün olur.

Bu noktada sermaye birikiminin üretim kolları ve sosyal alanlar arasındaki dağılımının büyüme temposunu

etkilemesi öne çıkar. Bu bağlantı, makro-ekonomik bir planlama modelinin temel sorunlarından biridir. 1960'lı yılların planlama deneyimi, ilk yirmi yılında bu perspektife dayanmış; sanayileşmeye önemli katkılar getirmiştir.

Sanayi politikası ekonomik bağımsızlık önceliği ile birleşecektir. İthal ikameci ve ihracata dönük üretim kollarının belirlenmesi, koruma ve teşvik araçları ile bütünlüştür. Örneğin, serbest sermaye hareketleri koşullarında reel döviz kuru hedeflemesi önem kazanır. Metropol ekonomi paralarına göre değerlendirilen TL'nin sanayide dış bağımlılığı hızla artıran etkisi, AKP iktidarının ilk on yılının bugünkü Türkiye'ye devrettiği ağır bir mirastır.

Yatırım programı, "gevşek" maliye politikalarını gerektirir. Bütçe açığını ilke olarak frenleyen "malî kural" türü bir kısıt kabul edilemez. Ulusal parayla bütçe açıkları, bir borç krizine yol açmaz; makro-ekonomik ölçütler içinde göze alınabilir. Merkezî bütçenin döviz borçlarıyla finansmanı ise (sermaye hareketlerinin denetimi içine de girerek) kesinlikle önlenmelidir. Buna mukabil, bölüşüm şokunun ihya ettiği sermaye ve rantiyeye çevrelerinin etkili boyutlarda vergilenerek kamu yatırımlarının finansmanına katkı yapması söz konusu olmalıdır. Etkili bir servet vergisi tasarlanmalı; müterakki bir kurumlar vergisi tarifesi ve kâr oranlarını tırmandırarak enflasyonu hızlandıran oligopolcü şirketlere ek vergilerin getirilmesi uygulanmalıdır.

Sermaye hareketlerinin denetlenmesi, makro-ekonomik planlamanın vazgeçilmez bir parçası olmalıdır. Denetim araçlarına ilişkin Asya ülkelerinin deneyimleri çok zengindir. Uluslararası konjonktürün canlı olduğu dönemlerde uygulanması daha da önemlidir. Ulusal ekonomide dolarlaşmanın son bulması, stratejik bir hedef olarak gündemde olmalıdır. Ancak, "orta sınıflarda" yaygın, etkili bir direnmeyi tetikleyeceği peşinen dikkate alınmalıdır.

Sanayi politikası, yukarıda bazı boyutlarını sıraladığım makro-ekonomik planlama çerçevesinin vazgeçilmez bir ögesidir ve bu çerçeveye gereksinim duyar. Teknolojik dönüşümü de içererek büyüme sürecinin dinamizmini belirler. TMMOB ve MMO'nun bünyesinde Sanayi Kongreleri içinde ve diğer vesilelerle yapılan yayınlar, araştırmalar, bilgi ve deneyim birikimi, gerektiğinde kullanılacak çok zengin kaynaklar oluşturmaktadır.

DR. OKTAY KÜÇÜKKİREMİTÇİ VE ÖMÜR GENÇ'İN İMALAT SANAYİİNE BÜTÜNSEL BİR BAKIŞ (2003-2021 DÜNYA VE TÜRKİYE) KİTABI ÜZERİNE (TMMOB SANAYİ KONGRESİ BİLİM KURULU'NDA YAPILAN) DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Bilsay KURUÇ

Kısaca birkaç şey söyleyeyim. Oktay arkadaşımızın son toplantıda sunduğu bildiri okudum, mükemmel. Ne yapmamız, neleri konuşmamız gerektiği hakkında bize çok berrak mesajlar veriyor bence. Ayrıca, yine Oktay arkadaşımızla Ömür Genç'in, ikisinin editörlüğünü yaptığı, Sanayi Bakanlığının yayımladığı o güzel bilgiler içeren kitabı da inceledim. Ortaya çıkan tablo kabaca şu: Türkiye'de sanayi sahiptir. Birincisi bu. Türkiye ekonomisinde, iktisat politikasında sanayi sahiptir. Sanayi, çocuğunu doğurunca ancak sahiplenilebilir. O çocuğun adı plandır. Kabaca söylüyorum. Çünkü plan ancak sanayi aklının çocuğudur. Dolayısıyla plan doğduğu zaman, anası veya babası olan sanayi meselesine, sanayileşme meselesine kendini vakfedecek olan bir iştir. Kabaca bunun yokluğunu zaten biliyoruz. Üzerinde durmayalım, dallandırmayalım. Fakat bunun yokluğunda, özellikle son 20 küsur yılda karşımıza çıkan tablo şudur: Türkiye'de ekonominin makinisti ticaret kesimidir, dış ticaret. Mevcut tablo, sanayinin mevcut profilini kullanarak, mevcut sektör yapısını kullanarak, olabildiği kadar dış dünyada piyasa kapma işi iktisat politikalarının esas işi oldu. Dolayısıyla bunun gerektireceği finans, ticaretin bayraktarlığında veya makinistliğinde, piyasa açma, bunun finansmanını yapmanın işi olan, finansla, ticaretle birlikte, ikisi birlikte ekonomiyi çekip götürüyorlar. Bunun bedelinin açık olduğunu, gitgide sürekli hale gelen açıklar olduğunu, gitgide artan borçluluk olduğunu hepimiz biliyoruz. Ama burada ana mesele, nüfusu gitgide artan ülkenin sanayileşmemesi meselesi. Oktay kardeşimizin verdiği sektör bilgileriyle bu aşikâr bir şekilde karşımıza çıkıyor. Yani 20 yıl öncesinden sağdan say, bugün soldan say, aşağı yukarı aynı. Demek ki, bunu muhafaza etmek, bunu koruyarak piyasalar açmak, dış dünyaya yayılmak, daha başka bir ifadeyle dünya sermayesiyle bu kanal üzerinden daimi bağlantıyı kurmak, korumak ve devam ettirmek işin esasıdır.

Burada sanayi meselesi, sanayinin önemli işi, Çin vakasının bize son 40 yılda gösterdiği gibi, eğer yüksek teknoloji veya orta yüksek teknoloji sektörleri gitgide hâkim

olarak, bu sektörlerle gitgide sahip olarak gelişmekse, eğer sanayileşme dediğimiz çizgi buysa ve Çin'i nasıl görmezden gelemezsek, Türkiye bu meselenin uzağında kalmıştır ve durumuna razı olmuştur. Sanayinin böyle bir razı olma hali var. Çok iyi sanayiciler var; ama ekonomideki ağırlığa baktığınız zaman, ağırlık merkezi sanayide değil, ticarete ve Türkiye'nin siyaseti de ancak bu ticaret sayesinde var olan bir siyasettir. Kaynağını, gücünü, isterseniz avantajını da diyelim, hepsini ticaretten alıyor, ticaret kaynaklı. İnşaat vesaireye girmeyelim, ama meseleyi öncelikle sanayi ve ticaret diye görürsek, ticaret sanayiye çekip götürüyor, sanayi ticareti şekillendirmiyor. Yani dünyaya 20 yıldır çıkan sanayicilerimiz, "Bak, Çin'de şöyle, Amerika'da böyle. Bak, Almanya'da şöyle" deyip ticareti gitgide buna doğru sevk edecek bir siyasi güce sahip değiller. Çünkü siyaset, Türkiye'nin ana damarı; ekonomiyi belirleyen, bütün senaryoları belirleyen ana damar. Bu bir rejim meselesi, siyaset dediğimiz şey de rejim meselesi, Cumhuriyet'ten kurtulma rejimi meselesi. Dolayısıyla burada ticaret ve buna bağlı sektörler birinci derecede son 20 yılda rol oynadı. Sanayi buna tâbi olarak geliyor. Oktay'ın verdiği bilgiler, 2000-2023'ü gösteren bilgiler bize bu seyrî gösteriyor.

Demek ki, önümüzde eğer bir sanayileşme meselesi varsa, bu sanayileşme meselesini çıplak olarak ortaya koyabilecek miyiz? Sanayinin bugünkü halini ortaya koyabiliriz. Durum böyledir; ama bundan sanayileşme, geleceğe dönük bir şey çıkmaz, sanayi politikaları çıkmaz. Zaten elimizde bir sanayi belgesi var. 2010 muydu, 2011 miydi, "Avrupa Birliği bize hangi sektörleri gösterecekse onlar olacak" falan şeklinde bir belge vardı. Onun da pek hükmü olmadı, ama 20 yıllık sonuç gösteriyor. Siyasetin sanayiden beklediği birinci derecede katkı olmadığı için, siyasi iktidara, yeni siyasi rejime birinci derecede katkı olmadığı için, sanayi ikinci derecede kalan bir çocuktur. Birinci derecede ticaret ve ticaretin sanayi meselesi üzerindeki bu işlevi de regresiftir, yani sanayinin ayağına pranga bağlamak şeklinde oldu. Hangi sektörler? "Ucuz

emek, emek yoğun, düşük teknoloji, düşük orta teknoloji. Tamam kardeşim, işin esas budur” ile gidiyoruz. Oktay’ın verdiği mükemmel bilgiler ve o kitabın gösterdiği -o kitabı ayrıntısıyla okumuşsunuzdur- bizi buna getiriyor. Dolayısıyla eğer işin iktisat politikası boyutu olacaksa, bunda da konuşacak arkadaşlarımızın bu çizgiye de özen göstermelerini beklerim. Çünkü ortaya çıkan şey budur. Dolayısıyla Makina Mühendisleri Odası eğer sanayileşme meselesini ortaya atacaksa... Ki, bunu ortaya atmasında şöyle bir fayda var: Son seçimlerden sonra sermaye sınıfının çeşitli damarları arasında birtakım çelişkilerin ortaya çıkacağı aşikâr. Çünkü önümüze getirilecek olan ekonomi tedbirleri gösteriyor ki, yüksek faiz, yani pahalılaştırılan para ve devalüe olan Türk Lirasıdır. Dolayısıyla bu ticaret için makbuldür, finans için makbuldür, sanayi için o kadar makbul değildir. İnşaatçı zaten son iki yılın enflasyon senaryosunda vurgunu vurdu, serveti konsolide etti geniş ölçüde. İnşaatçının bir süre söyleyeceği bir söz yok. O seçimi kazandırdı şeye, gayretiyle kazandırdı. Sanayi pek bir katkı yapmadı. Zaten ondan beklenen bir katkı da yoktu.

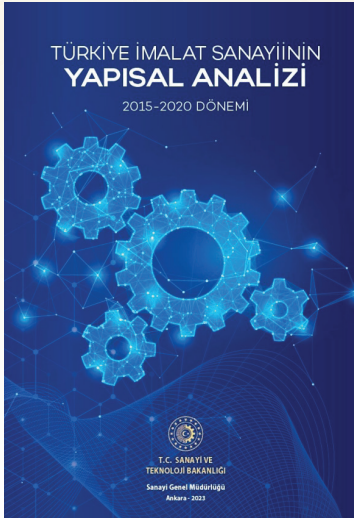
Demek ki, “Önümüzdeki dönem sanayiden ne bekliyoruz?” sorusu, yapılacak bir Sanayi Kongresinde önem kazanır.

TÜRKİYE İMALAT SANAYİİNİN YAPISAL ANALİZİ (2015–2020)¹

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA

Seçimlerin hayhuyu daha devam edecek doğal olarak. Etmeli de. Lakin memleket siyaset topluluğunun nerede ise tamamı, bu süreçte bence birbirine çok benzer söylemlerde bulunmuş ve esasa nerede ise birkaç kişi dışında kimse değinmemiştir. Oysa son 43 yıldır sürdürülen insan zayılatı ağır neoliberal model yüksek oranda ithalata bağımlı bir üretim yapısını giderek derinleştirmiş ve ithalat yapmadan üretim yapamayan bir imalat sanayii sektörünü adeta pekiştirmiştir.

Oysa Cumhuriyetin 100. yılındayız. Kutlayacak bir cumhuriyet nerede ise kalmadı. Yine de kutlu olsun. 1923 Cumhuriyeti, Milli Mücadele'den sadece beş ay sonra İzmir'de 17 Şubat–4 Mart 1923'de Cumhuriyet'ten önceki son kurucu kongre olan Türkiye İktisat Kongresi'ni toplayarak 302 karar almıştır. Dört yaşındaki Cumhuriyet 1927 yılında Belçikalı istatistikçi Mösyö Camille Jacquart'ın kılavuzluğunda Nüfus, Tarım ve Sanayi Sayımlarını yapmış ve dört yıl sonra da 23 Nisan 1930 tarihinde Cumhuriyetin kalbi, devrimin başkenti Ankara'da Birinci Sanayi Kongresi'ni toplayarak birbiriyle ileri–geri bağlantıları tam sinai hedeflerini oluşturmuş, Kongre rapor ve tutanaklarını 887 sayfalık bir kitapta toplamış ve bu hedefleri 1930'lar boyunca gerçekleştirerek muazzam kurulu kapasiteler yaratmıştır.¹ Yani aslında gelenek sağlamdır.

Şimdi de elimizde yazımıza konu teşkil eden 983 sayfalık dev bir kitap/eser var: **Türkiye İmalat Sanayii'nin Yapısal Analizi 2015–2020**. Kitabın iki editörü var. Çalışma hayatımın 25 yılını büyük bir keyifle paylaştığım iki kültürmez iktisatçı meslektaşım **Dr. Oktay Küçükiremitçi** ve **Ömür Genç**. Her ikisini de yürekten kutluyorum.

Editör dostlarım yazdıkları önsözde şu satırlara yer vermektedirler:

“Belirli bir sektörün ekonomik ve mali durumunu ortaya koyan sektör analizleri, sektörel politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında temel dayanak teşkil ederken yatırımcıların yatırım kararlarını verirken yapacakları analizler için de başvurulacak temel doküman niteliğini taşımaktadır. Sektörün arz ve talep durumunu içeren temel büyüklüklerinin (işyeri sayısı, üretim değeri, katma değer, kapasite kullanım oranı, istihdam, dış ticaret, kârlılık vs) mekânsal dağılım ve ölçek olarak ortaya konulması sektörel ve bölgesel politika belirleyici kurumlar açısından önem taşımaktadır.

Türkiye imalat sanayii'nin dönemsel performansını ve alt sektörlerinin analizini içeren bu çalışma, Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü tarafından ilki “Türkiye İmalat Sanayii'nin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans Değerlendirmesi-22 Ana Sektör İtibarıyla” başlığı ile 2007 yılında, ikincisi ise “Türkiye İmalat Sanayii'nin Analizi -2005-2010 Dönemi, 22 Ana Sektör İtibarıyla” başlığı ile 2012 yılında yayınlanan kitapların devamı niteliğindedir.² İmalat sanayii'nin 2015-2020 dönemini analiz eden bu çalışmada öncüllerindeki analizlere sektörlerin Ar-Ge ve mali yapılarını da inceleyen boyutlar eklenmiştir”

Ülke Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının 2021 yılı itibarıyla yüzde 22,6'sını oluşturan, 2020 verileriyle 409.482 adet işletme, 4.308.874 çalışanı ve 404.888 milyon dolar üretim değeri olan İmalat Sanayii'ni ele alan çalışmanın birinci bölümü; İmalat sanayi ve 23 alt sektörünün 2015-2020 dönemindeki genel görünümünün farklı perspektiflerle irdelendiği beş alt bölümden oluşmaktadır. İlk kısımda, imalat sanayi ve alt sektörleri 7 ayrı göstergeye göre 2015 ve 2020 yılları için 14 grafikte incelenmiştir. Grafiklerde her bir sektörün durumu, imalat sanayi ortalaması ve diğer sektörlerle kıyaslamalı olarak belirlenmiş ve bu göstergelere göre imalat sanayinin alt sektörlerinin ge-

¹ Bu makale 03.06.2023 tarihinde soL haber sitesinde yayımlanmıştır ve Dr. Serdar Şahinkaya'nın izni ile burada yayımlanmaktadır.

lişimleri dört ayrı bölge olarak hazırlanan grafikler vasıtasıyla görsel olarak resmedilmiştir. İmalat sanayinin alt sektörleri performans analizinin incelendiği ikinci kısımda; sekiz kritere göre 2015-2020 dönemi için 23 alt sektörün performans değerlendirilmesi ve sıralaması yer almaktadır. Sektörlerin birbirleriyle ilişkilerinin ve yapısal karakteristiklerinin incelendiği üçüncü kısımda; TÜİK'ten elde edilen 232 alt sektörlü 2012 yılı Girdi-Çıktı tablosu, 3 NACE Rev. 2 sektör sınıflaması ile uyumlu şekilde 85 sektörlü hale getirilmiş ve imalat sanayinin alt sektörlerinin Girdi-Çıktı tablosundan hesaplanan karakteristiklerine yer verilmiştir. Dördüncü kısımda, imalat sanayi ve alt sektörlerinin 2015-2020 dönemi için finansal göstergeleri ve finansal oranları incelenmektedir: Likidite, finansal yapı, devir süreleri ve kârlılık oranlarının incelendiği bu kısımda ayrıca dönem içinde belirlenen oranlara göre en yüksek ve en düşük performansı sergileyen sektörler de saptanmıştır.

İmalat sanayinin mekânsal analizinin değerlendirildiği beşinci kısımda ise Türkiye'de ilk defa işyeri düzeyinde veriler kullanılmıştır. 4 Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Sicil Bilgi Sistemi veri tabanı kullanılarak yapılan bu analiz neticesinde, Düzey 2 bölgeleri için her bölgede fiilen yer alan işletmelerden alınan satış verileri kullanılarak imalat sanayi alt sektörlerinin ülkedeki dağılımı, üç yıldız tekniği kullanılarak sektörlerin bölgelerdeki kümelenmeleri ile bölgelerde kümelenen sektörler ayrı ayrı incelenmektedir.

Kitabın izleyen 23 bölümünde ise her biri bağımsız bir sektör inceleme/değerlendirme raporu olarak da düşünülebilecek sektör raporlarında, o işkolunun imalat sanayiye görece gelişimi ve karakteristikleri de verilerek, sadece belirli alt sektörleri inceleyecek okuyucuların/ kullanıcıların talep ettikleri bilgiye kolaylıkla erişimi de hedeflenmiştir. İmalat sanayinin NACE Revize 2. ikili kırılımda 23 alt sektörü; Üretim Yapısı, Dış Ticaret, İstihdam ve Verimlilik, Araştırma ve Geliştirme Faaliyetleri ve Finansal Yapı ana başlıkları altında incelenmiştir.

İki editör dostum ile birlikte bu mühim esere katkı veren isimler ve yazdıkları bölümlere dair listeye aşağıda yer vermek isterim. Zira böyle bir kolektif emeğe katkı verenlerin de bilinmesi önemlidir.

Umalım ki, başta Türkiye siyaset topluluğunun aktörleri ve diğer ilgililer bu dev araştırmanın bulgularını gündemlerine alırlar. Unutulmamalıdır ki; belirli bir sektörün iktisadi ve mali durumunu ortaya koyan analizler; sektörel politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında temel dayanak teşkil eder ve girişimcilerin yatırım kararlarını oluştururken de başvurulacak esas doküman niteliğini taşımaktadır.

Yazımı bitirirken iki küçük eleştiride bulunmamı meslek kâdemi nedeniyle editör dostlarıma hoş karşılayacağını umuyorum: İlki, ben olsam kâğıt olarak mat kuşe yerine daha hafif bir kâğıt kullanırdım. Zira bir kitabın ağırlığı: 2,1 kg. Taşımak oldukça zor. İkincisi, kapağa Cumhuriyetimizin 100. Yılı olduğuna dair minik bir görselin ilavesi isabetli olurdu.

Bahse konu esere internet ortamında her daim ulaşabilmek için <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/suresiz-yayinlar/cr1304011103> linkini kullanabilirsiniz.

1. Bu süreçleri anlamak için lütfen bakınız; Serdar Şahinkaya (2023). Cumhuriyetten Önceki Son Kurucu Kongre: Türkiye İktisat Kongresi (İzmir, 17 Şubat–4 Mart 1923). Telgrafhane Yayınları.

1. Baskı Şubat. Ankara; Serdar Şahinkaya (2019). Bir Hesaplaşma: 1930 Sanayi Kongresi, Öncesi ve Sonrası/ Cumhuriyet İktisadında Makas Değişimi. Telgrafhane Yayınları. 2. Baskı. Aralık. Ankara.

2. Bu iki kitapta benim de kaleme aldığım bölümler/emeğim vardır.

3. Ne yazık ki Girdi-Çıktı tablosu hâlâ 2012 model(!)

4. Buraya dikkat isterim.

İçindekiler ve Hazırlayanlar Listesi

Sektör NACE Kodu	NACE Rev. 2 Sektör Tanıtımı	Hazırlayanlar
C	İmalat Sanayi ve Alt Sektörlerinin 2015-2020 Dönemi İçin Değerlendirilmesi	Dr. Oktay KÜÇÜKKİREMITÇİ
10	Gıda Üretiminin İmalatı	Ömür GENÇ
11	İçeceklerin İmalatı	Burak YANIKOĞLU
12	Tütün Ürünleri İmalatı	Selma UZUN
13	Tekstil Ürünlerinin İmalatı	Ayşe Sema YİĞİT
14	Giyim Eşyalarının İmalatı	Gökçe ÇAKAR
15	Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	Elif DOĞAN
16	Ağaç, Ağaç Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç); Saz, Saman ve Benzeri Malzemelerden Örülerek Yapılan Eşyaları İmalatı	Vahit KARAGÜLLE
17	Kağıt ve Kağıt Ürünlerinin İmalatı	Büşra PINARBAŞI
18	Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	Büşra PINARBAŞI
19	Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	H. Funda ARGUÇ
20	Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	Tuğba Taşçı ALAK
21	Temel Eczacılık Ürünlerinin ve Eczacılığa İlişkin Malzemelerin İmalatı	Dr. Filiz SAYAR AKAN
22	Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	Emine TATLI Vahit KARAGÜLLE
23	Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	Hatice EKSEN Tuğba ALBAYRAK
24	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makina ve Teçhizat Hariç)	Alper ŞAHİN Ersin Buğra MEMİLİOĞLU
25	Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	Önder ÇAKIL Abdullah KARAHAN
26	Ana Metal Sanayii	Bora BURDURLU
27	Elektrikli Teçhizat İmalatı	Ramazan GÜNAY
28	Başka Yerde Sınıflandırılmış Makine ve Ekipman İmalatı	Mehmet ACAR
29	Motorlu Kara Taşıtı, Treyler (Römork) ve Yarı Treyler (Yarı Römork) İmalatı	Bulut POLAT
30	Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	Hüseyin Cüneyt CEYLAN Serdar KARACA
31	Mobilya İmalatı	Sema OKAY
32	Diğer İmalatlar	Volkan ŞİMŞEK Burak KOÇ

TMMOB MAKİNA MÜHENDİSLERİ ODASI

49. DÖNEM ETKİNLİK TAKVİMİ

ETKİNLİK ADI	SEKRETERYA	TARİH
Savunma Sanayi ve Bakım Teknolojileri Sempozyumu*	Kayseri	13-15 Ekim 2022
Bakım Teknolojileri Kongre ve Sergisi*	Denizli	20-22 Ekim 2022
Ulusal Hidrolik-Pnömatik Kongresi ve Sergisi*	İstanbul/İzmir	16-19 Kasım 2022
NDT Günleri*	Bursa	26 Kasım 2022
Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi*	İzmir	26-29 Nisan 2023
NDT Günleri	Bursa	16 Eylül 2023
Ulusal Uçak, Havacılık ve Uzay (UHUM) Kurultayı	Eskişehir	13-14 Ekim 2023
Öğrenci Üye Kurultayı	Oda Merkezi	21 Ekim 2023
İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kongresi	Adana	25-28 Ekim 2023
Raylı Sistemler ve Sinyalizasyon Kongre ve Sergisi	Eskişehir	2-4 Kasım 2023
Trakya'da Sanayileşme ve Çevre Sempozyumu	Edirne	9-11 Kasım 2023
Enerji Verimliliği Kongresi	Kocaeli	17-18 Kasım 2023
Kaynak ve Tahribatsız Muayene Kongresi ve Sergisi	Ankara	17-18 Kasım 2023
Endüstri ve İşletme Mühendisliği (EİM) Kongresi ve Kurultayı	Adana	23-25 Kasım 2023
TMMOB Sanayi Kongresi	Oda Merkezi	15-16 Aralık 2023
Güneş Enerjisi Sistemleri Sempozyumu ve Sergisi	Mersin	Planlama Aşamasında
İklimlendirme 2023	Antalya	Planlama Aşamasında
GAP Bölgesi Sanayileşme ve Kentleşme Sempozyum	Diyarbakır	Planlama Aşamasında
Asansör Sempozyumu	İzmir	17-19 Ekim 2024

* Tamamlanan etkinlikler